

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

УДК 930(477): 336.74:33.021.8 “1922/1924”

<http://doi.org/10.17721/2524-048X.2019.12.6-27>

Анатолій Демещук,

аспірант,

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

ВІДНОСИНИ РЕСПУБЛІКИ ХОРВАТІЯ З КРАЇНАМИ ЄС (1992–1999 РР.)

Анотація. У цій статті розглядається розвиток та особливості відносин Республіки Хорватія з країнами ЄС від моменту міжнародного визнання цієї держави 15 січня 1992 р. до смерті першого хорватського президента Франьо Туджмана 10 грудня 1999 р. Основна увага звернена на ті країни, які відіграли найбільш вагомий роль у врегулюванні кризи на теренах колишньої Югославії та мали помітне місце в зовнішній політиці офіційного Загреба у перше десятиліття хорватської незалежності: Федеративну Республіку Німеччина, Австрію, Францію, Велику Британію, Італію, Швецію та Ватикан (хоча 2 останні до ЄС не входять). Прослідковано еволюцію позицій згаданих західноєвропейських держав з приводу хорватських зовнішньополітичних цілей у роки югославських війн та динаміку їх відносин із Загребом. Проаналізовано причини активної німецько–австрійської підтримки хорватських незалежницьких прагнень, а також значних зусиль у наданні гуманітарної допомоги хорватам у воєнні роки. Водночас – проаналізовано причини скептичного й стриманого ставлення Лондона й Парижа до хорватського питання. Звернено окрему увагу і на проблеми та складнощі, які виникли у Хорватії в роки президентства Франьо Туджмана в сфері відносин із західними державами та з приводу європейської інтеграції. При написанні статті були використано найновіші роботи хорватських та західних авторів,

присвячені зовнішній політиці Загреба в 90-і рр. 20 ст., а також матеріали зарубіжних ЗМІ.

Ключові слова: Хорватія, ЄС, дипломатія, Європа, війна, визнання, зовнішня політика.

Історія становлення Хорватії як незалежної держави в 90-і рр. 20 ст., яке супроводжувалася повномасштабним збройним конфліктом проти Югославії та повсталих місцевих сербів, становить усе більший інтерес у вітчизняних істориків та суспільства загалом. Не зважаючи на те, що хорватський досвід важко назвати ідентичним до того, який останні роки переживає Україна, ми можемо все ж аналізувати його для уникнення тих чи інших помилок, які в подальшому ускладнили для Загреба шлях євроатлантичної інтеграції, а також виокремити ряд дійсно корисних для нинішніх українських реалій висновків. Одне з чільних місць в цьому контексті займає питання зовнішньої політики Хорватії в перше і найскладніше десятиліття її суверенітету. Враховуючи таку стратегічну зовнішньополітичну ціль України як інтеграція до ЄС, цікаво було би проаналізувати, яким чином розвивалися відносини між Хорватією та провідними країнами Європейського Союзу в 90-і рр. минулого століття, зокрема – у воєнні роки. В цьому і полягає, на нашу думку, актуальність даної теми.

Отож, метою даної статті є проаналізувати розвиток двосторонніх відносин між Республікою Хорватія та провідними країнами Європейського Союзу з 1992 до 1999 рр. А саме – з ФРН, Францією, Великою Британією, та Італією, Австрією та Швецією, оскільки дані країни тим чи іншим чином відіграли помітну роль в хорватській історії 90-х рр. 20 ст. та врегулюванні кризи на постюгославських теренах в цілому. Наша увага звернена на конкретні двосторонні відносини між Хорватією та кожною зі згаданих держав.

Хронологічні рамки статті – від визнання Хорватії 15 січня 1992 р. більшістю західноєвропейських держав до смерті 10 грудня 1999 р. першого президента країни, Франьо Туджмана, яка завершила цілу епоху в сучасній

історії даної країни та привела до зміни влади та перегляду зовнішньої і внутрішньої політики Загреба.

Слід зазначити, що у вітчизняній історіографії хорватська та, дещо меншою мірою, югославська проблематика кінця минулого століття розкрита відносно слабо. Серед помітних українських авторів можна назвати Миколу Нагірного, який в своїй дисертації, захищеній ще в 2004 р. розглянув суспільно-політичний розвиток Хорватії в перше десятиліття незалежності, Максима Каменецького – автора численних публікацій на тему сучасної історії західнобалканських країн, Аллу Шилову, яка аналізувала участь міжнародної спільноти в югославській кризі та розвиток відносин України з країнами колишньої Югославії. Серед російських авторів уваги варті Олена Гуськова, погляди якої, щоправда, досить заангажовані, а також Олександра Пивоваренка, який безпосередньо досліджує становлення сучасної Хорватії та її війни за незалежність [1; 2]. З іншого боку, уже доволі пристойним є обсяг хорватської та західної, переважно англомовної, літератури, привченої Хорватії кінця 20 ст. в цілому та її зовнішній політиці зокрема. Питання відносин Хорватії з країнами ЄС безпосередньо зачіпається в мемуарах осіб, причетних до хорватської дипломатії в 1990-і рр., таких як Франьо Туджман, Мірослав Туджман, Маріо Нобіло, Мате Гранич, Славко Дегоріція, Владімір Джуру Деган, Даворін Рудольф та Степан Лапенди [21; 27; 28; 10; 5; 4; 15]. Дана тематика розглядається також у працях сучасних хорватських істориків, особливо – Іво Гольдшейна, Анджелка Міятовича, Радована Вукадіновича, Йосипа Глаурдича, Якова Гумзея, Іво Перича [9; 17; 29; 8; 12; 22]. Дуже інформативною щодо відносин Загреба із провідними європейськими країнами є збірник робіт західних авторів під назвою «Hrvatska od osamostaljenja. Rat, politika, društvo, vanjski odnosi» (за редакцією Сабіни Рамет та Конрада Клевінга), окремі розділи якого присвячені Великій Британії, Німеччині та Франції [14]. Окремої уваги в контексті зв'язків між Хорватії та Австрією й ФРН заслуговує перекладена на хорватську книга колишнього очільника австрійського зовнішньополітичного відомства Алоїза Мока «Dossier Balkan i

Hrvatska: ratna agresija u bivšoj Jugoslaviji – perspektive za budućnost» [9]. А участь та позиція Великої Британії у балканській кризі 90-х рр. 20 ст. детально аналізується Джеймсом Кау в збірнику «International Perspectives on the Yugoslav Conflict» під загальною редакцією А. Данчева та Т. Хальверсона [3]. Окрім цього, значна кількість матеріалів з даної теми, враховуючи невелику історичну дистанцію, доступна в Інтернеті. Особливо – матеріали різних ЗМІ, які тримали процеси на теренах колишньої Югославії, зокрема в Хорватії, під пильною увагою. Наприклад – The New York Times, Dnevnik, The Tech, Vijesnik [13; 16; 18; 20; 30].

Таким чином, не зважаючи на те, що більшість хорватських архівних матеріалів, окрім фонду хорватської урядової комісії при Моніторинговій місії ЄС, на даний момент ще закриті для доступу дослідників, наявний обсяг історіографії та опублікованих джерел (в першу чергу – ЗМІ та мемуарів) дозволяє адекватно підійти до реконструкції та аналізу зовнішньої політики Хорватії в перше десятиліття своєї незалежності, в тому числі – відносин із ЄС та його членами.

Більшість країн ЄС завдяки активній німецькій позиції визнали Хорватію як суверенну державу 15 січня 1992 р., проте вкрай проблематичним для Загреба стало питання про членство в провідних європейських організаціях. Дуже непростим був шлях Хорватії не те що в ЄС, членом якою вона стала аж у 2013 р., а до Ради Європи. Уже 11 листопада 1992 р. Хорватія подала офіційний запит на вступ до цієї інституції. Проте прийняття Хорватії в Раду Європи було відкладене через втручання Загреба у війну в БіГ, її військові операції проти сербів та численні закиди щодо порушення прав людини, свободи слова та авторитарні нахили хорватської влади загалом. Зрештою, аж 6 листопада 1996 р. Республіку Хорватія після 5 років труднощів прийняли в якості повноцінного члена до Ради Європи [13].

Отож до початку 21 ст. відносини між Республікою Хорватія та Європейським союзом жодним чином так і не були інституціоналізовані. Хоча сам Загреб на початку незалежності прямо заявив, що його метою є європейська

інтеграція, до практичного запуску даного процесу дійшло уже з 2000 р. – внаслідок повної зміни влади в Хорватії на більш ліберальну та лівоцентристську після смерті в грудні 1999 р. першого президента країни, так би мовити «отця-засновника», Франьо Туджмана. Відтак у 1992–1999 рр. можна вести мову лише про міждержавні відносини Республіки Хорватія та окремих країн-членів Європейського Союзу [2, с. 97].

Але відносини Хорватії із окремими західноєвропейськими державами в останнє десятиліття 20 ст. розвивалися повноцінно, хоч із різною динамікою.

У першу чергу, слід згадати Австрію та Німеччину, які в 1991 р. стали головними лобістами хорватської незалежності на міжнародній арені та всерйоз допомогли схилити інші країни ЄС до визнання суверенітету Республіки Хорватія. Важливим моментом був і той факт, що Австрія та ФРН прийняли найбільшу кількість біженців із Хорватії, а також Боснії і Герцеговини. Також німецька та австрійська сторони надавали охопленій війною та економічними труднощами Хорватії відчутну гуманітарну допомогу [19, с. 42–43].

Австрія, Угорщина, Словенія, ФРН та Швейцарія прийняли на організоване утримання найбільшу кількість хорватських біженців. Німеччина на католицьке Різдво 1991 р. заснувала спеціальний гуманітарний офіс у Загребі, першим очільником якого був Міхаель Штайнер, відомий потім міжнародний посередник та радник з питань зовнішньої політики канцлера Герхарда Шрьодера. [19, с. 51] Найбільшу матеріальну допомогу в найтяжчий період наступу югославсько-сербських військ восени 1991 р. Хорватії надала Німеччина, передавши 50 млн німецьких марок на будівництво поселень для переміщених осіб у Чепіні, Вуковарі та Карловцю [14, с. 377].

Проте в наступні роки навряд чи можна назвати Хорватію та ці дві німецькомовні держави найкращими друзями. Авторитарні нахили Франьо Туджмана, проблеми в співпраці Загреба з Гаазьким трибуналом, а також втручання Хорватії в конфлікт у БіГ (так і труднощі з повоєнним врегулюванням в цій країні) не могли позитивно сприйматися тогочасним демократичним та ліберальним керівництвом Австрії та Німеччини. Єдиним

дійсно дуже вагомим моментом у хорватсько-німецьких відносинах після 1991-1992 рр. стало те, що ФРН активно посприяла на міжнародній арені тому, щоби проти Загреба не були введені економічні санкції в 1993 р. (за агресивну боснійську політику Франьо Туджмана) [14, с. 382].

На хорватсько-німецькі відносини в 1990-і рр. вплинув ряд факторів, таких як, зокрема, велика кількість добре інтегрованого хорватського населення в ФРН (на 2004 р. 229 тис., тобто 5% від населення самої Хорватії). З іншого ж боку – маса німецьких туристів, які ще з 60-х рр. 20 ст. щоліта відпочивали в Хорватії на морі. А також – академічні зв'язки, німецькі інвестиції, активне вивчення німецької в хорватських школах [19, с. 67].

Проте насправді Німеччина не становила в останнє десятиліття 20 ст. такої важливості для Хорватії, як для інших держав Центрально-Східної Європи (Чехії, Польщі, Австрії). Можна говорити радше про дружні відносини між Загребом і Берліном, ніж про якісь особливі чи виняткові. У торгівельному відношенні, наприклад ФРН для Хорватії стоїть на 3 місці після Австрії та Італії. А ще важливим чинником у хорватсько-німецьких відносинах 1990-х рр. було те, що ФРН ніяк не могла дати такої військової допомоги Загребу в ході війни проти Сербської Країни, як США [8, с. 143].

Варто також зазначити, що німецьку зовнішню політику щодо Хорватії та Західних Балкан загалом треба розглядати в різних вимірах – федеральному, регіональному (як-от Баварія) та відомчому (МЗС, канцлер, Міністерство оборони). Багато гуманітарної допомоги та різного роду благодійних проектів для постраждалої від війни Хорватії, а також Боснії і Герцеговини надходило від влади окремих федеральних земель Німеччини. А ще окрема важлива роль належала власне дипломатичній еліті – німецьким, також австрійським високопосадовцям, які особисто активно займалися втіленням своїх ініціатив у період кризи на теренах колишньої Югославії, керуючись своїми симпатіями до тієї ж Хорватії. Класичними прикладами є якраз згадані вже Ганс-Дітріх Геншер

та Алоїз Мок. Самі дані діячі особливо посприяли якомога швидшому міжнародному визнанню Хорватії країнами ЄС в січні 1992 р. [14, с. 374].

Один із найбільших успіхів німецької політики щодо Хорватії – активна співпраця у посередництві (разом із американцями) між боснійськими-мусульманами та хорватами й підписання Вашингтонської угоди (29 березня 1994 р.). А пізніше німці керували переговорами щодо деяких пунктів Дейтонської угоди. А ще німець Ханс Кошнік був європейським управителем Мостара після 1995 р., коли вирішувалося питання приналежності цього міста, яке герцеговинські хорвати бажали мати в якості своєї столиці [1, с. 612].

Після 1995 р. хорватсько-німецькі відносини помітно погіршились. Режим Туджмана зі всіма його недемократичними рисами та спірною політикою щодо БіГ став непопулярним у Німеччині, про що навіть писала й прохорватська преса. Туджан не встановив близьких зв'язків із жодним очільником німецького МЗС. Після 1997 р. німецьке ставлення до Хорватії стало ще прохолоднішим (у доба Йошки Фішера та Герхарда Шредера). Більше того, німецьке МЗС підтримувало тісні зв'язки із хорватською ліберальною опозицією (а саме – з Хорватською соціально-ліберальною партією). Сам же Туджман говорив: «Німеччина – друг, але не більше того, який не має на нас жодного впливу» [27, с. 454].

ФРН послідовно підтримувала територіальну цілісність Хорватії, проте гостро критикувала військовий варіант вирішення цієї проблеми Загребом, а також хорватську політику щодо сербських біженців після 1995 р. Велика кількість хорватських біженців після 1992-1993 рр. повернулась із ФРН додому – німецька держава обмежувала їм термін можливого перебування в якості шукачів притулку. Впливали на відносини ФРН та Хорватії і взаємини Берліна зі своїми союзниками по НАТО, в першу чергу – США.

Активне залучення ФРН до мирного врегулювання на теренах колишньої Югославії та підвищення статусу німецької держави на міжнародній арені було в першій половині 1990-х рр. проектом вузької еліти. Суспільна думка не переймалась цими питаннями й громадськість не висловлювала широку

підтримку цьому. Військова ж верхівка Бундесверу однозначно підтримувала намагання німецької дипломатії підняти статус ФРН на міжнародній арені шляхом, зокрема, участі у IFOR в БіГ із 1996 р. З іншого боку – союзники Німеччини вимагали від неї цієї участі, щоби рівномірно розподілити тягар між собою. [14, с. 389] Таким чином, з точки зору Берліна, криза на теренах колишньої Югославії та участь у мирному врегулюванні в Хорватії та БіГ (зокрема миротворчих місіях ООН) стали для Німеччини способом підняти свій авторитет та вплив на міжнародній арені.

Позиція ж Франції щодо Хорватії на початку югославської кризи була вкрай стриманою. Офіційний Париж бажав збереження єдиної Югославії у формі демократичної федерації. До грудня 1991 р. Франція рішуче виступала проти поспішного визнання Хорватії, яке на думку керівництва цією державою, могло би лише поглибити кризу та посилити військове протистояння на югославських теренах [15, с. 48].

Франція була одним із найактивніших міжнародних посередників на югославській сцені. Із початку першої війни, у Словенії, Франція брала участь у всіх дипломатичних та військових міжнародних операціях у колишній Югославії. Париж надав свою підтримку «трійці» співпрацюючи у Моніторинговій місії ЄС, яка стала працювати у Словенії з липня 1991 р., запропонував розгортання миротворчих сил Західноєвропейського союзу в вересні 1991 р., підтримував діяльність Арбітражної комісії (комісії Бадінтера) у жовтні 1991 р., запропонував перехід під контроль ООН аеропорту в Сараєві для гуманітарної допомоги в 1992 р. [4, с. 364].

Французька делегація на Лондонській конференції (серпень 1992 р.) запропонувала міжнародний суд для військових злочинців та підтримала створення відповідної інституції (більш відомої як Гаазький трибунал для колишньої Югославії) при РБ ООН 22 лютого 1993 р. Офіційний Париж підтримував усі мирні плани (Кутільєра в 1992 р., Венса–Оуена в 1993 р., Оуена–Столтенберга у 1994 р.), а після їх невдач запропонував план Юппе–Кінкеля та брав участь в роботі Контактної групи, створеної в квітні

1994 р. за французькою ж ініціативою [21, с. 226]. Зрештою, влітку 1995 р. Франція схвалила використання збройних сил НАТО – проти армії боснійських сербів (мова йшла про повітряні удари) [1, с. 456–457].

Французи були одними з найбільш чисельних у Моніторинговій місії ЄС та миротворчій місії UNPROFOR: французький контингент «блакитних шоломів» становив 5 197 осіб (із 50 400 учасників миротворчої місії), тобто 11%. При цьому, французькі втрати на кінець 1995 р. склали 56 вбитими (26,92%) та 593 пораненими (41,35%) [7, с. 279].

Франція тривалий час від початку югославської кризи займала більше просербську позицію, зокрема сам президент країни Франсуа Міттеран мав особисті симпатії до сербів як «колишніх союзників із Першої та Другої світових війн». Париж відтягував введення міжнародних санкцій проти Белграда. Зрештою, президент Міттеран у червні 1992 р. назвав сербську сторону «агресором» – уже в ході розгортання війни у Боснії і Герцеговині [18].

Після перших вільних виборів у Хорватії (квітень 1990 р.) Париж не мав симпатій щодо незалежницьких прагнень даної республіки і був недостатньо проінформований про хорватські цілі та бажання. Глава уряду Хорватії Франьо Грегуріч звернувся до людей із близького оточення французького президента Міттерана і просив посередництва з Белградом. Його лист 22 вересня 1991 р. залишився у одного з чиновників при президенті Франції, а Париж на хорватські прохання відповів мовчанкою [23].

Франція у 1990-1991 рр. не відправила в Загреб жодного офіційного чи навіть приватного посланця. Франьо Туджман, які і інші лідери ХДС були майже невідомими у Франції. Відповідно, французька сторона, на думку хорватських авторів, слабо розуміла ситуацію в Загребі та плани хорватського керівництва [15, с. 59].

Навіть після взяття ЮНА зруйнованого вщент Вуковара, 29 листопада французький президент в інтерв'ю німецьким журналістам відмовився відповісти, кого він вважає агресором, а кого – жертвою, наголосивши, що

«мова йде про старі драми, яких в хорватській та сербській історії було багато, особливо в часи Другої світової війни». А ще Міттеран наголосив, що «Хорватія була частиною нацистського блоку, а не Сербія» [26, с. 391].

У 1991 р. Франція була головною країною, що виступала за введення європейського військового контингенту в Хорватію для розмежування сторін та припинення бойових дій і подальшої ескалації конфлікту. В той же час, частина французьких інтелектуалів, наприклад історик медицини та письменник хорватського походження Мірко Грмек, закликали керівництво Францію допомогти Хорватії та надати дипломатичне визнання [15, с. 141]. Зрештою, Франція, як і решта країни ЄС, визнала Республіку Хорватія 15 січня 1992 р., а повноцінні дипломатичні відносини встановила через 3 місяці. Далі, аж до підписання Дейтонського договору та завершення мирної реінтеграції Східної Славонії, як уже зазначалося вище, Париж був одним із ключових учасників миротворчих операція на теренах колишньої Югославії [24, с. 244]. Проте в цілому хорватсько–французькі відносини до самої смерті Франьо Туджмана не відзначалися особливою теплотою та активності внаслідок загального погіршення відносин Загреба із західними країнами після 1995 р.

На початку хорватського шляху до незалежності та від появи перших ознак дезінтеграції СФРЮ Об'єднане Корівство, як і більшість країн Заходу, підтримували єдність Югославії та скептично відносилися до самостійницьких прагнень Загреба. Хоча колишня знаменита прем'єр-міністр Великої Британії Маргарет Тетчер ще влітку 1991 р. публічно висловила підтримку хорватській незалежності та навіть звинуватила тогочасного очільник уряду Джона Мейджора в надмірній прихильності до Слободана Мілошевича [16].

Лондон з осені 1991 р. послідовно виступав за врегулювання кризи в Югославії шляхом переговорів на Гаазькій конференції ЄС щодо Югославії, очолюваній британським лордом Каррінгтоном, що працювала до серпня 1992 р. Далі Лондон брав участь у наступній Міжнародній конференції щодо колишньої Югославії (МККЮ), яка працювала до лютого 1994 р. А того

моменту Об'єднане Королівство до Контактної групи, яка перейняла на себе функції МККЮ, але включала тепер уже й США. Інший британський лорд Девід Оуен став автором 2 останніх (перед Дейтонською угодою) планів мирного врегулювання в Боснії і Герцеговині (плани Венса-Оуена та Оуена-Столтенберга, презентовані влітку 1993 р.), які все ж провалилися. Тобто британські дипломати приймали активну й безпосередню участь у мирному врегулюванні на охоплених кризою теренах колишньої Югославії, постійно взаємодіючи і з Хорватією [14, с. 396].

Велика Британія одразу з початком конфлікту в Хорватії прагнула схилити на свій бік Францію, котра, як уже наголошувалося, плекала ідею інтервенції до Хорватію миротворчого контингенту. У лондонській дипломатії це вдалося і впродовж усієї війни в Хорватії ці 2 європейські країни займатимуть значно стриманішу позицію щодо Загреба, ніж навіть США. Хорватські автори бачили причиною такої поведінки Лондона в тому числі й просербські симпатії Великої Британії та її бажання зробити Сербію (Союзнун Республіку Югославію) своєю опорою в балканському регіоні. А коріння даного стану речей шукалося хорватами у факті союзництва даних країн у обох світових війнах [31, с. 195].

Велика Британія послідовно опонувала позиції ФРН, яка з осені 1991 р. активно агітувала країни-колеги з ЄС щонайшвидше визнати суверенітет Хорватії й Словенії. Британська позиція базувалась на ідеї про те, що поспішне визнання цих країн лише поглибить кризу на теренах Югославії. Також британці підтримали введення ембарго на ввезення зброї до СФРЮ (резолюція РБ ООН 713 від 25 вересня 1991 р.), що, на думку хорватської сторони, посприяло ЮНА, яка й так мала великі запаси озброєнь, та поставило хорватські збройні формування у не вигідне становище [3, с. 92–93].

Зрештою, коли позиція ФРН взяла гору, Велика Британія, разом з іншими західноєвропейськими державами визнала суверенітет Хорватії

15 січня 1992 р. Офіційно двосторонні дипломатичні відносини між Лондоном та Загребом були встановлені 24 червня 1992 р. [14, с. 398].

Коли війна в квітні 1992 р. перекинулася на сусідню республіку, офіційний Лондон послідовно виступав за ототожнення вини за війну в Боснії і Герцеговині між Сербією та Хорватією. Тим паче, що поведінка Туджмана та керівництва Хорватської республіки Херцег-Босна (зокрема підписання договору про поділ БіГ у м. Грац 6 травня 1992 р. між лідером боснійських хорватів Мате Бобаном та очільником Республіки Сербської Радованом Караджичем) сприяла таким оцінкам [30]. Також Велика Британія формально засудила хорватську операцію «Буря», що відбулась в серпні 1995 р. і яку Вашингтон, як уже наголошувалося мовчки схвалив і сприйняв як успішне завершення 4-річної патової ситуації в Хорватії та удар по загальній силі сербської сторони, яку будь-якої ціною США прагнули примусити до переговорів про завершення конфлікту в БіГ. Більше того, Велика Британія та Франція влітку 1995 р. перед операцією «Буря», коли хорватські війська вийшли в тил столиці самопроголошеної РСК – м. Кнін – з боснійського боку кордону, пропонували терміново ввести свої військові сили швидкого реагування, щоби відвернути збройну операцію хорватів проти державного утворення країнських сербів [28, с. 445].

Чітку й негативну характеристику політиці Лондона щодо Хорватії та югославської кризи дав син першого хорватського президента, а в 90-і рр. очільник хорватської служби безпеки Мірослав Туджман, На його думку, Велика Британія постійно висувала ідеї такого обміну територіями в БіГ та Хорватії між ворогуючими сторонами, який би був на користь сербам. Наприклад, – встановити кондомініум (спільне володіння) над Східною Славонією між Загребом та Белградом, або ж віддати Сербії Баранью в обмін на повернення Хорватії усєї частини Східної Славонії, зайнятої сербами. Також лондонські дипломати, за словами Туджмана–молодшого, пропонували Загребу поступитися боснійським сербам 20-кілометровою зоною в Посавині (в районі Жупанії) для посилення коридору, який поєднував 2 частини Республіки

Сербської та СРЮ в обмін на невеликі території в запллі Дубровніка. І, зрештою, Велика Британія виступала за те, щоби півостров Превлака (спірний між Хорватією та Чорногорією, яка тоді входила до СРЮ) відійшов під владу Белграда. Насамкінець, Мірослав Туджман, звинуватив британську дипломатію першої половини 1990-х рр. в тому, що вона всіляко спонукала до поділу БіГ між сербами й хорватами, але в результаті уся вина за дані ідеї падала в очах міжнародної спільноти саме на хорватську владу [28, с. 447].

Як ми бачимо, Велика Британія не зовсім поділяла американську позицію щодо Хорватії й не надала жодної військової допомоги Загребу для відвоювання територій. Проте, з іншого боку, на 1995 р. США майже вже повністю взяли в свої руки врегулювання кризи на теренах колишньої Югославії й британська позиція аж ніяк не була вирішальною [3, с. 95]. Після завершення війни, відносини між Лондоном та Загребом, звісно, перебували на низькому рівні. Це вписується в загальну тенденцію холодних взаємин між повоєнною туджманівською Хорватією та країнами Заходу. Одним, словом, не зважаючи на те, що Лондон визнав Хорватію і приймав активну участь у мирному врегулюванні, Велику Британію складно назвати союзником Загреба.

Хорватсько-італійські відносини мали своє складне історичне підґрунтя. Особливо це стосується міжвоєнного періоду та періоду Другої світової війни, коли низка хорватських територій – Істрія, міста Рієка та Задар і ряд островів на Адріатичному морі – перебували під владою Рима. Хорватське населення зазнавало певних утисків та асиміляційного тиску з боку фашистського режиму Беніто Муссоліні. А в травні 1945 р. італійське населення Істрії зазнали значних жертв після входження туди Народно-визвольної армії Югославії: більша частина місцевих італійців назавжди змушена була покинути свої оселі й утікати до Італії. Відтак, драматичний досвід у історичній пам'яті про взаємини хорватського та італійського народів мав місце [6, с. 39–40].

Проте на початку 1990-х рр. Італія була вже зовсім не такою, як за півстоліття до того. Жодним територіальних претензій Рим, булучи членом ЄС та НАТО, до СФРЮ та Хорватії не мав. Такого роду питання були на

тотальному маргінесі й піднімалися лише серед деяких діячів із Сербської Країни, які безуспішно апелювали до італійців із відверто смішними закликами поділити хорватську територію [12, с. 122].

Відтак, Італія, займаючи практично весь 1991 р. вичікувальну позицію, 17 січня 1992 р. визнала незалежність Хорватії – як і інші члени ЄС за день чи два до того. Італія у роки війни регулярно надавала Хорватії матеріальну й гуманітарну допомогу, а також приймала певну кількість воєнних біженців з цієї країни та БіГ [8, с. 217]. Ключовим питанням в італійсько-хорватських відносинах останнього десятиліття 20 ст. був захист прав італійської меншини в Хорватії, яка була дуже компактною та проживала в Істрії. Хорватське законодавство забезпечило своїм громадянам італійського походження всі права, тому жодних суттєвих непорозумінь між Загребом і Римом з даного приводу не виникало. Навіть в часи Франьо Туджмана, про авторитарні нахили якого негативно відгукувалися на Заході продовж всіх років його президентства [15, с. 297–298].

Із інших країн Європи, відносини з якими для Хорватії в перше десятиліття незалежності були важливими, уваги варті Угорщина, Данія, Ватикан та Швеція (із них у складі ЄС на 1995 р. були лише Данія й Швеція). З Угорщиною століттями хорватські землі були пов'язані державною унією і після здобуття Загребом незалежності від Югославії Будапешт став одним із найважливіших сусідів-партнерів для Хорватії [9, с. 34].

Данія та Ватикан були (разом із ФРН та Австрією) головними лобістами хорватської незалежності. Папа Римський Іван-Павло II взагалі постійно висловлював щирю підтримку молодій хорватській державності і мав беззаперечний авторитет серед хорватських вірян (Хорватія, разом з Польшею, й досі є однією з найбільш релігійних католицьких країн Європи). Його візит до Республіки Хорватія 10–11 вересня 1994 р. викликав у населення країни, яка ще не завершила війну та не повернула зайняті сербами території, дуже велике піднесення [20].

А у Швеції ще з 60-х рр. 20 ст. проживала численна хорватська еміграція, яка носила загалом трудовий характер, але відзначалася сильними націоналістичними симпатіями та зв'язками зі справжньою усташською еміграцією. Зі Швеції з початком війни в Хорватії та БіГ до цих країн відстоювати свої ідеали у хорватських військових формуваннях вирушили численні добровольці. Значним серед них був відсоток відвертих апологетів усташства, які переважно вступали в ряди парамілітарної частини ХОС та боснійсько-герцеговинського ХВО. Йшла звідти в Хорватію також і серйозна матеріальна допомога [11, с. 45–47]. Сам офіційний Стокгольм Хорватія як суверенну державу визнав тоді ж, коли й більшість західноєвропейських країн [22, с. 73].

Отже, в січні 1992 р. Хорватія здобула однозначну підтримку від усіх членів ЄС, які визнали суверенітет даної держави, що, в свою чергу, зробило можливим зупинити бойові дії на хорватській території та вивести звідти частини ЮНА. Але далі відносини Загреба із головними західноєвропейськими державами, навіть Німеччиною – головним лобістом хорватської незалежності в 1991 р., були здебільшого прохолодними. Франція й Велика Британія взагалі ніколи про хорватських симпатій фактично не проявляли. До того ж, політика Франьо Туджмана з його авторитарними прагненнями та неоднозначною боснійською політикою, ще більше викликали негативне ставлення з боку Заходу, особливо після 1995 р. Таким чином, у 90-і рр. 20 ст. Загреб у своїх відносинах із країнами ЄС пройшов шлях від здобуття однозначної підтримки та симпатії як жертва агресії до практично міжнародної ізоляції в кінці десятиліття, а в 1993 р. Хорватія через свої дії в БіГ ледве не потрапила під міжнародні санкції, які вже відчувала на собі Союзна Республіка Югославія. Зі зближенням із самим Європейським Союзом та різними європейськими інституціями у влади на чолі з Франьо Туджманом теж були проблеми, спровоковані не в останню чергу неоднозначним сприйняттям постаті першого хорватського президента на Заході. Тому реально процес євроатлантичної інтеграції Хорватії, як і потепління у відносинах Загреба з окремими країнами

ЄС розпочався вже після зміни влади в країні на парламентських та президентських виборах в січні 2000 р. – після смерті Франьо Туджмана. З іншого боку – Хорватія в 90-і рр. 20 ст. досягла своєї головної зовнішньополітичної мети – виборола незалежність та відновила свою територіальну цілісність. Зрештою, відкриття з часом доступу до все більшого масиву документальних джерел дозволить зробити значно детальніші дослідження на дану тему, які, можливо, приведуть дослідників до нових фактів, а відтак – і оцінок.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гуськова Е. История югославського кризиса (1990–2000) / Елена Гуськова. – М.: Русское право/Русский Национальный Фонд, 2000. – 720 с.
2. Пивоваренко А. Хорватия: история, политика, идеология. Конец XX – начало XXI века / Александр Пивоваренко. – М.; СПб.: Нестор-История. 2018. – 408 с.
3. Danchev A., Halverson T. International Perspectives on the Yugoslav Conflict / Alex Danchev, Thomas Halverson. – New York: St. Martin's Press, 1996. – 212 p.
4. Degan V. Đ. Hrvatska država u međunarodnoj zajednici. Razvitak njezine međunarodnopravne osobnosti tijekom povijesti / Vladimir Đuro Degan. – Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2002. – 400 s.
5. Degoricija S. Nije bilo uzalud / Slavko Degoricija. – Zagreb: Nova stvarnost, 2009. – 493 s.
6. Dimitrijevic B. Bitka za Trst (1945-1954) / Bojan Dimitrijevic. – Zagreb: Despot Infinitus, 2014. – 272 s.
7. Filipović V. Ispod plavih šljemova. Motivi država za sudjelovanjem u misiji UNPROFOR 1992. – 1995. / Vladimir Filipović. – Zagreb; Sarajevo: Plejada; University Press–Magistrat izdanja, 2015. – 335 s.
8. Glaurdić J. Vrijeme Europe. Zapadne sile i raspad Jugoslavije / Josip Glaurdić. – Zagreb: MATE d.o.o., 2011. – 435 s.

9. Goldstein I. Dvadeset godina samostalne Hrvatske / Ivo Goldstein. – Zagreb: Novi Liber, 2010. – 391 s.
10. Granic M. Vanjski poslovi. Iza kulisa politike / Mate Granic. – Zagreb: Algoritam, 2005. – 228 s.
11. Grubišić S. Svjedok istine o Domovinskom ratu / Slavko Grubišić. – Zagreb: Vlastita naklada, 2017. – 367 s.
12. Gumzej J. Od balvana do Daytonu / Jakov Gumzej. – Zagreb: „Mato Lovrak“, 1997. – 350 s.
13. Hrvatska 20 godina u Vijeću Europe. [Електронний ресурс] / HRT Vijesti. – Режим доступу: <https://vijesti.hrt.hr/359497/hrvatska-20-godina-u-vijecu-europe> – Назва з екрану. – Дата звернення: 27.12.2018.
14. Hrvatska od osamostalenja. Rat, politika, društvo, vanjski odnosi; uredili Reneo Lukić, Sabrina P. Ramet, Konrad Clewing; s engleskoga prevela Branka Marjanović. – Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjga, 2013. – 473 s.
15. Lapenda S. Hrvatska kronika iz Pariza / Stjepan Lapenda. – Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata; Split: Alliance francaise de Split, 2012. – 193 s.
16. Margaret Thatcher (1925-2013) on Croatia. [Електронний ресурс] / Croatian Business Report. Режим доступу: <https://croatiabusinessreport.wordpress.com/2013/04/08/margaret-thatcher-1925-2013-on-croatia>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 04.01.2019.
17. Mijatović A. Pregled političkog i državničkog rada dr. Franje Tuđmana: 1989. –1999 / Anđelko Mijatović. – Zagreb: Novi Liber, 2000. – 276 s.
18. Mitterrand Will Send Troops Only to Protect Bosnia Relief. [Електронний ресурс] / The New York Times, 22.06.1992. – Режим доступу: <https://www.nytimes.com/1992/08/14/world/conflict-balkans-mitterrand-will-send-troops-only-protect-bosnia-relief.html>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 27.12.2018.
19. Mock A. Dossier Balkan i Hrvatska: ratna agresijaubivšoj Jugoslaviji – perspektive za budućnost; priredio Herbert Vytiska; preveo s njemačkoga Srečko

Lipovčan / Alois Mock. – Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada: Hrvatski institut za povijest, 1998. – 228 s.

20. Na današnji dan 1994. papa Ivan Pavao II u Zagrebu molio pred milijun ljudi. [Електронний ресурс] / Dnevnik, 11.09.2017. Режим доступу: <https://www.dnevnik.ba/dogadaji/na-danasnji-dan-1994-papa-ivan-pavao-ii-u-zagrebu-molio-pred-milijun-ljudi>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 29.12.2018.

21. Nobile M. Hrvatski feniks: diplomatski procesi iza zatvorenih vrata: 1990.–1997 / Mario Nobile. – Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2000. – 654 s.

22. Perić I. Suverena i samostalna Republika Hrvatska. Kronika važnijih zbivanja / Ivo Peric. – Zagreb: Dom i svijet, 2007. – 314 s.

23. Pismo Franja Gregurica francuskom predsjedniku jos nije dobilo odgovor / Vjesnik – 1991. – S. 3.

24. Posljedni balkanski rat: bivša Jugoslavija: svjedočenja, raščlambe, izgledi; priredio Jean Cot; s francuskoga prevela Nada Majer. – Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada: Hrvatski institute za povijest, 1997. – 302 s.

25. Tatalović S. Manijinski narodi i manjine / Sinisa Tatalović. – Zagreb, 1997. – 338 s.

26. Tiersky R. François Mitterrand: A Very French President / Ronald Tiersky. – New York: Rowman & Littlefield, 2003. – 438 s.

27. Tuđman F. S vjerom u samostalnu Hrvatsku / Franjo Tuđman. – Zagreb: Narodne novine, 1995. – 478 s.

28. Tuđman M. Vrijeme krivokletnika / Miroslav Tuđman. – Zagreb: Detecta, 2006. – 469 s

29. Vukadinovic R. Politika europskih integracija / Radovan Vukadinovic, Lidija Cehuljic Vukadinovic. – Zagreb, 2005. – 399 s.

30. Warring Factions Agree on Plan to Divide up Former Yugoslavia. The Tech. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tech.mit.edu/V112/N26/yugoslavia.26w.html> – Назва з екрану. – Дата звернення: 21.12.2018.

31. Zimmermann W. *Origins of a Catastrophe: Yugoslavia and Its Destroyers* / Warren Zimmermann. – New York: Times Books, 1996. – 269 p.

References:

1. Guskova, E. (2001). *Istoriya yugoslavskogo krizisa*. Moscow: Russkoye pravo/Russkiy Nacionalniy Fond.
2. Pivovarenko, A. (2018). *Horvatiya: istoriya, politika, ideologiya. Konec XX-nachalo XXI veka*. Saint-Petersburg: Nestor-Istoriya.
3. Danchev, A., Halverson, T. (1996). *International Perspectives on the Yugoslav Conflict*. New York: St. Martin's Press.
4. Degan, V. Đ. (2002). *Hrvatska država u međunarodnoj zajednici. Razvitak njezine međunarodnopravne osobnosti tijekom povijesti*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
5. Degoricija, S. (2009). *Nije bilo uzalud*. Zagreb: Nova stvarnost.
6. Dimitrijevic, B. (2014). *Bitka za Trst (1945.–1954)*. Zagreb: Despot Infinitus.
7. Filipović, V. (2015). *Ispod plavih šljemova. Motivi država za sudjelovanjem u misiji UNPROFOR 1992.–1995*. Zagreb; Sarajevo: Plejada; University Press – Magistrat izdanja.
8. Glaurdić, J. (2011). *Vrijeme Europe. Zapadne sile i raspad Jugoslavije*. Zagreb: MATE d.o.o.
9. Goldstein, I. (2010). *Dvadeset godina samostalne Hrvatske*. Zagreb: Novi Liber.
10. Granic, M. (2005). *Vanjski poslovi. Iza kulisa politike*. Zagreb: Algoritam.
11. Grubišić, S. (2017). *Svjedok istine o Domovinskom ratu*. Zagreb: Vlastita naklada.
12. Gumzej, J. (1997). *Od balvana do Dayton*. Zagreb: Mato Lovrak.
13. Hrvatska 20 godina u Vijeću Europe. (7. studenog 2016). *HRT Vijesti*. Retrieved from <https://vijesti.hrt.hr/359497/hrvatska-20-godina-u-vijecu-europe>

14. *Hrvatska od osamostalenja. Rat, politika, društvo, vanjski odnosi.* (2013). Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjga.
15. Lapenda, S. (2012). *Hrvatska kronika iz Pariza.* Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata; Split: Alliance francaise de Split.
16. Margaret Thatcher (1925 – 2013) on Croatia. (2013). *Croatian Business Report.* Retrieved from <https://croatiabusinessreport.wordpress.com/2013/04/08/margaret-thatcher-1925-2013-on-croatia/>
17. Mijatović, A. (2000). *Pregled političkog i državničkog rada dr. Franje Tuđmana: 1989.–1999.* Zagreb: Novi Liber.
18. Mitterrand Will Send Troops Only to Protect Bosnia Relief. (1992, 22 June). *The New York Times.* Retrieved from <https://www.nytimes.com/1992/08/14/world/conflict-balkans-mitterrand-will-send-troops-only-protect-bosnia-relief.html>
19. Mock, A. (1998). *Dossier Balkan i Hrvatska: ratna agresijaubivšoj Jugoslaviji – perspektive za budućnost.* (Srečko Lipovčan, Trans.). Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada: Hrvatski institut za povijest, 1998. – 228 s.
20. Na današnji dan 1994. papa Ivan Pavao II u Zagrebu molio pred milijun ljudi. (2017, September 11). *Dnevnik.ba.* Retrieved from <https://www.dnevnik.ba/dogadaji/na-danasnji-dan-1994-papa-ivan-pavao-ii-u-zagrebu-molio-pred-milijun-ljudi>
21. Nobile, M. (2000). *Hrvatski feniks: diplomatski procesi iza zatvorenih vrata: 1990.–1997.* Zagreb: Nakladni zavod Globus.
22. Perić, I. (2007). *Suverena i samostalna Republika Hrvatska. Kronika važnijih zbivanja.* Zagreb: Dom i svijet.
23. Pismo Franja Gregurica francuskom predsjedniku jos nije dobilo odgovor. (1991). *Vijesnik*, S. 3.
24. *Posljedni balkanski rat: bivša Jugoslavija: svjedočenja, raščlambe, izgledi.* (1997). Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada: Hrvatski institute za povijest.
25. Tatalović, S. (1997). *Manijinski narodi i manjine.* Zagreb: Detecta.

26. Tiersky, R. (2003). *François Mitterrand: A Very French President*. New York: Rowman & Littlefield
27. Tuđman, F. (1995). *S vjerom u samostalnu Hrvatsku*. Zagreb: Narodne novine.
28. Tuđman, M. (2006). *Vrijeme krivokletnika*. Zagreb: Detecta.
29. Vukadinovic, R., Cehuljic Vukadinovic, L. (2005). *Politika europskih integracija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
30. Warring Factions Agree on Plan to Divide up Former Yugoslavia. (1992, May 8). *The Tech*. Retrieved from <http://tech.mit.edu/V112/N26/yugoslavia.26w.html>.
31. Zimmermann, W. (1996). *Origins of a Catastrophe: Yugoslavia and Its Destroyers*. New York: Times Books.

Anatolii Demeshchuk,

PhD Student,

Taras Shevchenko National University of Kyiv

RELATIONS OF THE REPUBLIC OF CROATIA WITH EU COUNTRIES (1992-1999)

Abstract. *This article considers a development and peculiar properties of relations of the Republic of Croatia with European Union countries from the moment of this state's international recognition on 15 January 1992 to the first Croatian president Franjo Tuđman's death on 10 December 1999. The main attention is paid to those Western European countries, that played the most significant role in dealing with the crisis on the territory of former Yugoslavia and that had the most crucial place in Zagreb's foreign policy during the first decade of Croatian independence: Federal Republic of Germany, Austria, France, Great Britain, Italy, Sweden and Vatican (however, the two last are not EU members). The attitude of these countries towards Croatia's diplomatic goals during 1990ies and the dynamics of their*

relations with Croatian government, that weren't constant, are analyzed in this article. The special attention is focused on the reasons of firm German and Austrian support for Croatia at the very beginning of its independence and their significant humanitarian aid for Croats during the war. From the other hand, there are explained reasons of skeptical and cold French and British position on Croatian question and the role of the history in Italian-Croatian relations after 1990. And, of course, Croatian problems and real obstacles in relations with Western European countries and with prospective of European integration during the presidency of Franjo Tudjman (that were really pessimistic) are also considered in this article. The newest researches of Croatian and other foreign authors on Croatian foreign policy in 1990ies were used for preparing this small research, as well as materials of foreign media, mostly Western and Croatian.

Key words: *Croatia, EU, diplomacy, Europe, war, recognition, foreign policy.*

Надійшла до редколегії 15.01.2019